

УДК 323.2

Щенко І., кандидат історичних наук, доцент кафедри політології,
Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара
(Україна, Дніпропетровськ), mich_al@ukr.net

Адаптивні можливості інститутів демократичної політичної системи період соціально-економічної і політичної нестабільності

Розкриваються адаптивні можливості інститутів демократичної політичної системи в період соціально-економічної і політичної нестабільності. На основі застосування загальнонаукових принципів пізнання – історизму, системності та об'єктивності, проаналізовані різні стратегії адаптації політичних інститутів демократичної політичної системи до умов нестабільності. В центрі уваги дослідника – проблеми розосередження ресурсів, мімікрії легітимності інститутів і взаємодії еліт.

Ключові слова: адаптація, адаптивні можливості, адаптивна стратегія, нестабільність, демократія, конфлікти, інституціоналізація конфліктів, політичні інститути, нелегітимність, неефективність влади, еліта.

Ishchenko I., PhD. Historical Sciences, Associate Professor of Political Science, Dnepropetrovsk National University Oles Gonchar (Ukraine, Dnepropetrovsk), mich_al@ukr.net

Adaptive capacity of the institutions of a democratic political system in the period of socio-economic and political instability

Explores the adaptive capacity of the institutions of a democratic political system in the period of socio-economic and political instability. On the basis of application of General scientific principles of knowledge – historicism, consistency and objectivity, analyses various adaptation strategies of the political institutions of a democratic political systems to the conditions of instability. In the center of attention of the researcher are the problems of dispersion of resources, a mimicry of the legitimacy of institutions and interaction elites.

Keywords: adaptation, adaptive capacity, adaptive strategy, instability, democracy, conflict, institutionalization of conflicts, political institutions, illegitimacy, the inefficiency of the power, elite.

Ищенко И., кандидат исторических наук, доцент кафедры политологии, Днепропетровский национальный университет им. Олеса Гончара (Украина, Днепропетровск), mich_al@ukr.net

Адаптивные возможности институтов демократической политической системы в период социально-экономической и политической нестабильности

Исследуются адаптивные возможности институтов демократической политической системы в период социально-экономической и политической нестабильности. На основе применения общенаучных принципов познания – историзма, системности и объективности, проанализированы разные стратегии адаптации политических институтов демократической политической системы к условиям нестабильности. В центре внимания исследователя – проблемы расщепления ресурсов, мимикрии легитимности институтов и взаимодействия элит.

Ключевые слова: адаптация, адаптивные возможности, адаптивная стратегия, нестабильность, демократия, конфликты, институционализация конфликтов, политические институты, нелегитимность, неэффективность власти, элита.

У дослідженні особливостей демократії як політичного режиму з точки зору його стійкості, адаптивних характеристик в умовах нестабільного середовища класиками політичної науки зроблено чимало. Наприклад, Р.Даль пише, що саме розосередження владних ресурсів між окремими громадянами, організаціями має вирішальне значення для функціонування повноцінних поліархій [5,с.383]. Актуальними виглядають його положення щодо взаємозв'язку можливостей формування поліархій, їх стабільністю з наявністю в країні сильних субкультур і консолідованих механізмів між ними [5,с.388–389]. Головні тези його теорії стосовно умов формування стабільної демократії наступні: політичне керівництво не буде використовувати основні інструменти насильницького примусу, насамперед поліцію й армію, для придбання й підтримки своєї влади; у країні існує сучасне динамічне й плюралістично організоване суспільство; конфліктний потенціал субкультурного плюралізму втримується на припустимому рівні; населення країни, особливо його політично активна частина, розділяє політичну культуру й систему переконань, сприятливі для демократичних уявлень і інститутів поліархії; іноземний вплив або контроль або незначний, або позитивний [5;6]. Разом з тим, автор пророкував адаптацію національних демократичних країн в умовах зростання наднаціональних структур у бік розвитку демократії в місцевих громадах [5,с.488]. Це одна тенденція, виокремлена

Р.Далем в адаптації сучасних демократичних політичних систем, – це значне зростання апарату для підготовки до прийняття рішень, що спостерігається в інститутах публічної політики [5,с.511]. Робота цих експертів – інтелектуалів має вирішальне значення в період складних поворотів як у зовнішній, так і внутрішній політиці. Однак небезпека до сповзання демократії у бік піклування цих інтелектуалів може бути подолана в тому випадку, якщо домінуюча політична культура націлена на збереження демократичних традицій. Такими запобіжниками здатні стати вільний доступ до інформації кожним громадянином, можливість брати участь у політичних дискусіях і надавати вплив на рішення, що приймаються. Важливим, з огляду ефективності владних рішень у період нестабільності, є додаткова експертна діяльність громадян – представників демосу. Вони не повинні замінити законодавчі органи, а варто їх вважати суттєвим доповненням до цих органів. В свою чергу, С.М. Липсет говорить про стабільність політичної системи взагалі, називаючи основні умови такої. Однією з причин нестабільності, що впливає на легітимність, дослідник вважає відсторонення якоїсь соціальної групи від політичної системи. Особливо актуально ця обставина позначається на нестабільності в перехідний період тоді, коли вказана група висуває політичні вимоги. Звідси випливає, що здатність діючої влади своєчасно відреагувати на ці обставини означає стабілізацію обстановки в країні. Якщо не міняти «правил гри», на думку вченого, діючий режим, незважаючи на нестабільність, повинен тривалий час доказувати свою ефективність. Тільки так у подібній ситуації можна досягти стабільності [12,с.206]. А.Лейпхарт пише про різновиди демократії, також оцінюючи стабільність кожного з них. Скептично він ставиться до центральної демократії, в якій еліти протистоять між собою, не можуть взаємодіяти. Такі обставини стають серйозною, а часто нездоланною перешкодою до адаптації політичних інститутів в умовах нестабільності [11,с.41]. С.Хантінгтон взагалі вважає консолідованою демократією лише тоді і в тих країнах, коли партія або група з початку отримує владу на виборах. У подальшому, після переходу до демократії, вона втрачає владу в результаті виборів. Нова політична сила знову передає владу, як наслідок програшу на чергових виборах [15,с.287]. Це і є запорукою збереження демократії на думку науковця. Тому, погодимось, що нестабільність відіграє роль своєрідного індикатора демократії. Чи здатна вона зберегтись? Адже від цього залежить перебіг політичного процесу – яким чином буде подолана чергова нестабільна ситуація: прийняття ефективних політичних рішень на конкурентних засадах, чи буде спостерігатися повернення до авторитаризму?

В свою чергу, Р.Арон запорукою стабільності й подолання нестабільності, що викликана внутрішніми і зовнішніми чинниками вважає гармонійні відносини між партіями і президентом. Дослідник робить висновок, що стійкість і ефективність влади забезпечуються не конституційними правилами як такими, а гармонією цих правил і партійної системи, природою партій, їх програмами, політичними концепціями [1,с.57–58].

Мета статті полягає в тому, щоб на підставі цих та інших досліджень виявити нові закономірності й тенденції, притаманні адаптивним можливостям інститутів демократичної політичної системи в умовах соціально-економічної і політичної нестабільності.

Досліджуючи рівномірність розподілу ресурсів у різних країнах світу, науковці дійшли висновку, що найбільш демократичні з них мають розрив у прибутках між 10% найбагатшими і 10% найбіднішими громадянами: США – у 16 разів, решта розвинутих демократичних країн має розрив у 6–10 разів. Для порівняння Російська Федерація – чи не найбагатша країна за своїми ресурсами має показник у 25 разів [13]. Звідси набуває поширення соціальна практика, що пов'язана з ескапізмом найбіднішої частини населення, намагання піти з реальності. Влада, зацікавлена у політичній стабільності, прагне стати легітимною у викривленому розумінні цього терміну. Ця спотворена легітимність, якоюсь мірою, досягається за рахунок аполітичності, абсен-

теїзму найбільшій частині населення. Завдання полягає в тому, щоб психіку людини переорієнтувати на задоволення, яке вона отримує від щасливої уявної реальності. Саме такою слід вважати комп'ютерні ігри, алкоголь, наркотики та інші чинники, що викликають залежність людини. Можна простежити сучасну тенденцію щодо створення у соцмережах аполітичних організацій, прикладом якої є «Піратська партія», що об'єднує і жителів України, і Росії [14]. Кількість людей, що переорієнтується на віртуальну комп'ютерну реальність, зростає з кожним роком. Так, за даними статистики, в Україні вже 43% населення старше 15 років регулярно користується інтернетом, зокрема комп'ютерними іграми [9]. Враховуючи нашу підданську політичну культуру, завдання стає ще простішим. Разом з тим, не слід перебільшувати негативну роль політичної влади у цьому процесі. Але, активно не втручаючись у соціальні процеси, місце держави займають ті комерційні структури, для яких пріоритетом є не здоров'я і активність громадян, а отримання надприбутків.

Порівнюючи політику з боротьбою за існування, відомий політолог-компаративіст Т.Ванханен вважає, що сутність цієї боротьби полягає в намаганні заволодіти якомога більшими ресурсами. У такій інтерпретації, адаптація політичних інститутів до навколишнього середовища означає, що структури влади будуть адаптованими до структур ресурсів. Концентрація владних ресурсів веде до авторитарних політичних структур. В свою чергу, демократизація буде мати місце за умов, в яких ресурси влади будуть настільки широко розподілені, що жодна з груп не зможе бути здатною стримувати своїх конкурентів чи посилювати їх гегемонію. В результаті проведених узагальнень Т.Ванханен вважає, що IPR (універсальний Індекс ресурсів влади) може бути найбільш ідеальним індикатором відносного розподілу політично важливих ресурсів влади [17]. Цінним для прогнозу можливостей адаптації політичних інститутів під впливом нестабільності щодо їх трансформації у демократичні структури, було запровадження вченим так званого Індексу структурного дисбалансу (ISI – Index of Structural Imbalance). Чим вищою є величина ISI, тим більша різниця між величинами розподілу ресурсів. Не вдаючись до деталізації міркувань у підсумку, згідно його теорії, можна констатувати, що адаптивна спроможність політичних інститутів в нестабільних умовах залежить від порогових рівнів показників IPR–ISI. Соціальні умови для демократії є кращими в тій категорії країн, де рівень переходу IPR–ISI є вищим за 9.0. Для країн, у яких рівень переходу індексу IPR–ISI становить від 5.0 до 9.0 умови для демократії є недостатньо сприятливими, і ці держави можуть бути як демократіями, так і недемократіями. Соціальні умови є найменш сприятливими для демократії в тій категорії держав, де рівень переходу індексу IPR–ISI є нижчим 5.0. Причому, чим нижчий рівень розподілу ресурсів, який визначається індексами IPR та IPR–ISI, тим вищою буде відносна важливість адаптаційних стратегій демократизації [16]. Отримані емпіричні результати дають підстави припустити, що шанси стабілізації демократії залежать від соціальних умов та інститутів, відносини між якими не є автоматично чи повністю детермінованими. Отже, в період нестабільності важливе значення має адаптивна стратегія, в даному випадку стратегія демократизації. Між тим, завжди можливо змінити не лише політичні інститути, але також і соціальні умови та структури прийняття політичних рішень. Через це стратегії демократизації і бачення політичного лидерства мають вагоме значення і завжди створюють можливість для різних варіантів стратегій. Дослідження Р.Даля, Т.Ванханена підтвердили, що неможливо стабілізувати демократичні інститути без демонтажу концентрації економічної влади, що й було зроблено у країнах пострадянського політичного простору. У кожній країні приватизація проводилася індивідуально і відрізнялась за темпами, масштабами тощо.

У нестабільний період інституціональні стратегії, якщо вони супроводжуються демонтажем колишньої авторитарної системи, повинні враховувати природу політичних інститутів, яка спрямована на регулювання демократичної

боротьби за владу, що особливо важливо в етнічно неоднорідних суспільствах. Тому, обираючи форму державного устрою між федералізмом і унітаризмом, на наш погляд, важливо подивитись на розосередження людських ресурсів з огляду етнічної приналежності. Разом з тим, досвід розбудови незалежних держав, як колишніх суб'єктів федерації, свідчить про й досі невирішені проблеми, що перейшли з внутрішньодержавного на міждержавний рівень. Такими є, наприклад, протиріччя із приводу статусу Абхазії і Південної Осетії. Соціокультурні відмінності цих двох республік по відношенню до Грузії не були враховані радянським керівництвом, коли визначався їх політико-правовий статус у складі Грузинської РСР. Насильницька грузинізація, підкріплена сумнівною «історичною правдою» щодо належності цих земель Грузії, викликала спротив населення і, в першу чергу, еліти цих регіонів в радянський період [8;7]. Політична криза і руйнація СРСР спричинила новий імпульс боротьби народів Абхазії і Південної Осетії за державну незалежність. Силовим шляхом, раз і назавжди вирішити питання щодо status quo цих регіонів керівникам Грузії З.Гамсахурдія та М.Саакашвілі не вдалося. До того ж, з геополітичних міркувань у цьому не зацікавлена Російська Федерація. Отже, нестабільність у цих регіонах негативно відбивається на посиленні конфліктності внутрішніх суспільно-політичних відносин. Не випадково, що після військового конфлікту між Грузією і Росією британські економісти в 2009 р. вважали Грузію країною з низьким індексом політичної стабільності, такою же, як Конго і Узбекистан [3]. Це лише один приклад, коли руйнування складної поліетнічної тоталітарної держави призводить до нестабільності в нових суб'єктах. Згадуючи події, що відбулися в пострадянський період у Придністров'ї, Нагорному Карабасі та ін. регіонах, можемо зробити висновок, що колишнє домінуюче політичне утворення після розпаду може сприяти політичній нестабільності на тлі прагнення до збереження свого впливу на новому інституціональному рівні. Можливість не припустити насильства в цей період залежить від політичної волі керівників, що прийшли до влади.

Крім специфічних інституціональних стратегій виходу з нестабільності й становлення демократії, існують й загально визнані, наприклад, такі як введення багатопартійної системи і виборів на конкурентній основі.

Стратегії політичних дій повинні завжди бути адаптованими до особливих місцевих обставин. Мета повинна бути тією ж, замінити недемократичні структури та інститути влади більш демократичними, але засоби, які використовуються для її досягнення будуть різними для кожної держави. В цьому плані «бархатну революцію» у Чехії аж ніяк не можна порівняти з акціями політичної дії у Південній Кореї. Хоча в обох країнах головною, так би мовити, «запальною сумішшю» вважалась студентська молодь, з неї розпочинались антиурядові виступи, у подальшому, зважаючи на різний опір влади і підтримку армії, морально-психологічну налаштованість влади і опозиції, нестабільність мала різну динаміку. Зважаючи на політичний досвід адаптації до нестабільності, можна констатувати, що формування і стабілізація усіх демократичних інститутів залежить від об'єднання зусиль суб'єктів політичної дії. Такий кумулятивний ефект справляє динамічне нарощування реалізованого конфліктного потенціалу, а це спонукає владу шукати компромісів з центрами, генеруючими політичну активність.

Однак, буде перебільшенням говорити про безвідворотність впливу нестабільності на формування демократичних інститутів. Після другої хвилі демократизації глобальний поворот від демократії з початку 1960-х до початку 1970-х рр. набув вражаючих масштабів: за одним підрахунком, в період з 1958 до середини 1970-х рр. третя частина з 32 демократії повернулася до авторитаризму. В їх числі Чилі, Уругвай, Індія, Філіппіни та ін. [15,с.31]. Нарешті, після останньої хвилі демократизації, що почалася з 1974 р., тенденція повернення частини країн до авторитаризму повторилася. Наприклад, з колишніх радянських республік після розпаду СРСР тільки Литва, Латвія і Естонія зберегли

демократичний режим. Грузія і Україна з решти цих країн мають кращі шанси стати повноправними демократіями.

Звернемо увагу ще на одну характерну тенденцію, яка спостерігається в сучасних умовах адаптації молодих демократій до нестабільності. Сьогодні можна констатувати взаємозближення церкви і держави [10]. Церква із функціонального суб'єкта політики рухається до трансформації у інституціональний суб'єкт. Причину ми убачаємо, насамперед у взаємному інтересі цих двох інститутів щодо такого зміцнення зв'язків. Якщо спробувати виділити основні структурні механізми зближення держави й РПЦ, можна вказати досить велику групу таких, що працюють у різних ідеологічних, соціальних, політичних і символічних площинах, і тут має сенс назвати лише деякі з них, що пов'язані з адаптацією до нестабільності. По-перше, досить прозора тенденція влади зробити «православну релігійність» елементом власного іміджу. У той же час саме ця сфера взаємодії державної влади й РПЦ – максимально відкрита й «профана» – успадковує й відтворює одну з найдавніших функцій релігії стосовно влади, а саме функцію сакралізації. Такої ж думки дотримувався й М.Вебер, який вважав традиціоналістську легітимацію однією зі складових фактичної легітимації влади [4, с.68]. Зустрічна тенденція, що приводить у дію механізм зближення Церкви й держави, виходить від самої Церкви. На наш погляд, саме ця тенденція сполучена з найбільшим драматизмом. Справа в тому, що РПЦ як соціальний інститут, надзвичайно розгалужився останнім часом і націлений на стабільне процвітання, не може на сьогоднішній день обходитися без протекціоністської державної політики. Адже в силу ряду історичних причин, Церква не здатна, зокрема, безумовно успішно діяти на ринку вільної конфесіональної конкуренції й в умовах «самооплатності». В обмін на цю протекціоністську політику (обмеження діяльності інших конфесій і сект та ін.) держава залучає Церкву до вирішення своїх власних проблем для впливу на прихожан щодо їх лояльності діючому владному режимові. А це, як ми розуміємо, є одним із виходів з нестабільності й адаптації до неї.

Не можна оминати увагою специфіку і роль еліт в процесі адаптації інститутів політичної системи до нестабільності. В умовах консолідованої демократії еліти, незважаючи на розбіжності у поглядах, як завжди знаходять той переговорний простір, що необхідний для вироблення спільної позиції щодо виходу з нестабільних, кризових ситуацій. У нестійких демократіях ситуація інша. На прикладі пострадянського політичного простору видно, що елітні групи за своєю структурою поділені на дві основні категорії: колишня «номенклатурна еліта» і нова – ліберальна. Перша Верховна Рада незалежної України нараховувала близько 80% членів компартії [2]. Хоча з кожними наступними виборами цей відсоток зменшувався, свідомість політичної еліти, сформована в умовах командно-адміністративної системи, залишалась незмінною і позначалась на стилі її роботи. Крім того, поява значного прошарку бізнес-еліти в парламенті, аж ніяк не сприяло демократизації, оскільки гуманітарна складова в її свідомості значно поступалася корпоративній, основою якої виступає захист інтересів, насамперед тієї групи, сформованої на підставі горизонтальних зв'язків, що й привела таких депутатів до перемоги на виборах. Отже, негативно позначаються на трансформації до демократії зруйнованої політичної системи несформованість еліти нового типу, що сповідує ідеали демократії не лише з метою позиціонування себе на виборах як тієї сили, для якої притаманні демократичні цінності, а й для захисту цих ідеалів на практиці. Додамо, що як партійна приналежність, так і еліта в Україні, представлена в парламенті, має регіональний характер. Постійні конфлікти, зумовлені соціокультурними особливостями елітних груп – супутник демократизації в Україні. Як показує досвід, позитивна перспектива збереження демократії в нестабільних умовах залежатиме від консенсусу еліт на засадах спільної ідеї. На наш погляд, важливі перші кроки, коли від конфронтації еліти об'єднуються задля вирішення доленосних проблем для усієї країни. Як приклад,

можна навести сьогоднішні спільні дії влади і опозиції в Україні щодо приєднання до ЄСЄПу.

На жаль, в межах однієї статті важко висвітлити всі тенденції, що сприяють ї, навпаки, перешкоджають адаптації політичних інститутів за умов демократії та її формування в нестабільних умовах. Однак головна ідея полягає в тому, що вибір адаптаційних стратегій корелюється з рівномірним розподілом усіх видів ресурсів суспільства, причому це не означає зрівнялівку на зразок марксистсько-ленінської концепції. Політичні інститути повинні створювати рівні стартові умови для всіх індивідів у підвищенні свого соціального статусу. Необхідною умовою для такої діяльності, за нестабільності, є використання ситуативних можливостей для консолідації еліт. Причому ідеї демократії, а не маніпулювання свідомістю заради збереження свого панівного становища повинні стати провідними.

Список використаних джерел

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм [Электронный ресурс] / Р.Арон. – М.: Текст, 1993. – 144 с. – Режим доступа: <http://polit.spb.su/>.
2. Бронников В.В. Трансформация современной украинской политической элиты [Электронный ресурс] // Политический анализ. Доклады центра эмпирических политических исследований СПбГУ. – Режим доступа: <http://library.sociology.kharkov.ua/books/politanaliz/06.html>.
3. В Грузии – как в Конго [Электронный ресурс] // Грузия сегодня. – Режим доступа: <http://www.georgiatimes.info/articles/9853.html>.
4. Вебер М. Избранное. Образ общества [Текст] / М.Вебер; пер. с нем. М.И. Левиной. – М.: Юрист, 1994. – 704 с.
5. Даль Р. Демократия и ее критики [Текст] / Пер. с англ. Под ред. М.В. Ильина. – М.: РОССПЭН, 2003. – 576 с.
6. Даль Р. О демократии [Текст] / Р.Даль. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 208 с.
7. Дзидзоев В.Д. История: Взаимоотношения Грузии и Абхазии и их историческая интерпретация [Электронный ресурс] / В.Д. Дзидзоев. – Режим доступа: <http://kvkz.ru/history/2470-vzaimootnosheniya-gruzii-i-abxazii-i-ix-istoricheskaya-interpretaciya.html>.
8. Дзидзоев В.Д. История: Грузия и Южная Осетия: этапы противостояния и их интерпретация в Тбилиси и Цхинвале [Электронный ресурс] / В.Д. Дзидзоев. – Режим доступа: <http://kvkz.ru/history/2471-gruziya-i-yuzhnaya-osetiya-yetapy-protivostoyaniya-i-ix-interpretaciya-v-tbilisi-i-cxinvale.html>.
9. Динаміка проникнення інтернету в Україні [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=80&page=1>.
10. Куренной В. Власть и Церковь: мотивы и перспективы сближения [Электронный ресурс] / В.Куренной // Отечественные записки. – 2001. – №1. – Режим доступа: http://www.archipelag.ru/ru_mir/religio/titul/turn/authority-church/.
11. Лейпхарт А. Демократия в многоэтнических обществах: сравнительное исследование [Текст] / Пер. с англ., под ред. А.М. Салмина, Г.В. Каменской. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 287 с.
12. Липсет С.М. Политическая социология [Текст] / С.М. Липсет // Американская социология: перспективы, проблемы, методы / пер. с англ. В.В. Воронина. – М.: Прогресс. – С.203–219.
13. Осадчая И. Экономический рост, распределение доходов и политика государства [Электронный ресурс] / И.Осадчая // Наука и жизнь. – Режим доступа: <http://nauka.relis.ru/02/0502/02502024.htm>.
14. Пиратство в России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://pirateparty.ru/fakty_o_piratstve.html.
15. Хантингтон С. Третья волна демократизации в конце XX века [Текст] / С.Хантингтон. – М.: РОССПЭН, 2003. – 367 с.
16. Шведа Ю. Индикаторы та стратегії демократизації політичної системи [Електронний ресурс] / Ю.Шведа. – Режим доступу: <http://postua.info/news.php?nid=36>.
17. Vanhanen T. The process of democratization. A comparative study of 147 states, 1980–1988. – New York: Crane Russak, 1990. – p.51–65.

References

1. Aron R. *Demokratiya i totalitarizm* [Elektronnyy resurs] / R.Aron. – M.: Tekst, 1993. – 144 s. – Rezhim dostupa: <http://polit.spb.su/>.
2. Bronnikov V.V. *Transformatsiya sovremennoy ukrainskoy politicheskoy elityi* [Elektronnyy resurs] // *Politicheskii analiz. Doklady tsentra empiricheskikh politicheskikh issledovaniy SpbGU.* – Rezhim dostupa: <http://library.sociology.kharkov.ua/books/politanaliz/06.html>.
3. V Gruzii – kak v Kongo [Elektronnyy resurs] // *Gruziya segodnya.* – Rezhim dostupa: <http://www.georgiatimes.info/articles/9853.html>.
4. Veber M. *Izbrannoe. Obraz obschestva* [Tekst] / M.Veber; per. s nem. M.I. Levinoy. – M.: Yurist, 1994. – 704 s.
5. Dal R. *Demokratiya i ee kritiki* [Tekst] / Per. s angl. Pod red. M.V. Ilina. – M.: ROSSPEN, 2003. – 576 s.
6. Dal R. *O demokratii* [Tekst] / R.Dal. – M.: Aspekt Press, 2000. – 208 s.
7. Dzidzoev V.D. *Istoriya: Vzaimootnosheniya Gruzii i Abhazii i ih istoricheskaya interpretatsiya* [Elektronnyy resurs] / V.D. Dzidzoev. – Rezhim dostupa: <http://kvkz.ru/history/2470-vzaimootnosheniya-gruzii-i-abhazii-i-ix-istoricheskaya-interpretatsiya.html>.
8. Dzidzoev V.D. *Istoriya: Gruziya i Yuzhnaya Osetiya: etapy protivostoyaniya i ih interpretatsiya v Tbilisi i Tshinvale* [Elektronnyy resurs] / V.D. Dzidzoev. – Rezhim dostupa: <http://kvkz.ru/history/2471-gruzii-i-yuzhnaya-osetiya-yetapy-protivostoyaniya-i-ix-interpretatsiya-v-tbilisi-i-cxinvale.html>.
9. *Dinamika proniknennya Internetu v Ukraini* [Elektronnyy resurs] // *Kiyivskiy mizhnarodniy Institut sotsiologiyi.* – Rezhim dostupa: <http://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=80&page=1>.
10. Kurennoy V. *Vlast i Tserkov: motivyi i perspektivy sblizheniya* [Elektronnyy resurs] / V.Kurennoy // *Otechestvennyye zapiski.* – 2001. – №1. – Rezhim dostupa: http://www.archipelag.ru/ru_mir/religio/titul/turn/authority-church/.
11. Leyphart A. *Demokratiya v mnogostavnykh obschestvakh: sravnitelnoye issledovanie* [Tekst] / Per. s angl., pod red. A.M. Salmina, G.V. Kamenskoy. – M.: Aspekt Press, 1997. – 287 s.
12. Lipset S.M. *Politicheskaya sotsiologiya* [Tekst] / C.M. Lipset // *Amerikanskaya sotsiologiya: perspektivy, problemy, metody* / per. s angl. V.V. Voronina. – M.: Progress. – S.203–219.
13. Osadchaya I. *Ekonomicheskii rost, raspredelenie dohodov i politika gosudarstva* [Elektronnyy resurs] / I.Osadchaya // *Nauka i zhizn.* – Rezhim dostupa: <http://nauka.relis.ru/02/0502/02502024.htm>.
14. *Piratstvo v Rossii* [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://pirateparty.ru/fakty_o_piratstve.html.
15. Hantington S. *Tretya volna demokratizatsii v kontse XX veka* [Tekst] / S.Hantington. – M.: ROSSPEN, 2003. – 367 s.
16. Shveda Yu. *Indikator i ta strategiya demokratizatsiyi politichnoy sistemi* [Elektronnyy resurs] / Yu.Shveda. – Rezhim dostupa: <http://postua.info/news.php?nid=36>.
17. Vanhanen T. *The process of democratization. A comparative study of 147 states, 1980–1988.* – New York: Crane Russak, 1990. – p.51–65.

* * *

УДК 321.61.8

Кравець А., кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії та політології, Національна металургійна академія України (Україна, Дніпропетровськ), mich_al@ukr.net

Феномен лідерства в сучасному політико-антропологічному дискурсі

Політична антропологія доволі молода дисципліна у вітчизняному політичному дискурсі. Вона пропонує своє власне бачення феномену лідерства. Однак політико-антропологічне знання стосовно проблематики лідерства носить розрізнений характер і націлено, переважно, на дослідження об'єкту влади, залишаючи поза увагою її суб'єкт. Мета дослідження – поглиблення та систематизація політико-антропологічного знання стосовно проблематики лідерства, зміщеною дослідницького акценту з об'єкту влади на її суб'єкт. Реалізація мети обумовлює використання комплексу загальнонаукових методів: порівняльно-історичного, системного, структурно-функціонального, типологічного та прогностичного.

Ключові слова: традиційне лідерство, аномальне лідерство, примітивні соціуми, сучасні суспільства.

Kravets A., Doctor of Philosophy, Ph.D. Associate Professor, Department of Political and Philosophy Science, National metallurgical academy of Ukraine (Ukraine, Dnepropetrovsk), mich_al@ukr.net

Leadership in a modern political anthropology

The political anthropology is rather young branch in native science discourse. It suggests its own vision of power phenomenon and organization of power relationship in primitive and temporary societies as well as phenomenon of traditional and anomalous leadership. The issues of leadership within the political-anthropological discourse were not duly exposed as political anthropologists first of all concentrated on the research of power relationship object, keeping out of attention their subjects, secondly the science of political anthropology of itself bears rather uncoordinated character thus requiring of systematization and extending of research. Due to above mentioned reasons it has been emerged in foreign and native discourse the acute necessity in improvement and deepening of theoretical and methodological base of political anthropology, theoretical summarizing of practical experience of foreign scientists and systematization of scientific materials in respect to leader's issues and present research is actually dedicated all mentioned problems. To reach the goal we need to use the whole complex of the common scientific methods, such as: historically comparative, system-defined, structurally-functional, typological and forecasting methods. Modern political anthropology must concentrate on the research of subject of power relationship.

Keywords: primitive societies, modern societies, traditional leadership, modern leadership.

Кравець А., кандидат политических наук, доцент кафедры философии и политологии, Национальная металлургическая академия Украины (Украина, Днепропетровск), mich_al@ukr.net

Феномен лідерства в сучасному політико-антропологічному дискурсі

Политическая антропология относительно молодая дисциплина в отечественном политическом дискурсе. Она предлагает свое виденье феномена лидерства. Однако, политико-антропологическое знание носит достаточно разрозненный характер с концентрацией внимания, преимущественно, на объекте власти, оставляя вне внимания ее субъект. Цель исследования – усовершенствование и систематизация политико-антропологического знания относительно проблематики лидерства, смещение исследовательского интереса с объекта власти на субъект. Реализация поставленной цели предусматривает использование общенаучных методов: сравнительно-исторического, системного, структурно-функционального, типологического и прогностического.

Ключевые слова: традиционное лидерство, аномальное лидерство, примитивные социумы, современные общества.

Проблематика лідерства була і є актуальною тематикою в межах сучасного політичного дискурсу. Політична антропологія репрезентує своє власне бачення цього феномену. Однак, слід зазначити, що провідні політантропологісти, такі як Ж.Баланд'є, В.Бочаров, Н.Крадин, Е.Колсон та інші вивчаючи походження влади, її основні ресурси, символи, ритуали, вікову та гендерну детермінацію зосереджують увагу, переважно, на об'єкті влади, фактично залишаючи поза увагою її суб'єкт. Тому в сучасному політико-антропологічному дискурсі виникла необхідність у зміщенні дослідницького інтересу з об'єкта влади на її суб'єкт, на проблематику лідерства.

Сьогодні, перед антропологами має постати питання про включення у фокус дослідницької уваги суб'єкта владних відносин, при чому як в примітивних соціумах, так і в сучасних.

Якщо ми говоримо про суб'єкт владних відносин з точки зору його політико-антропологічного аналізу, ми маємо на увазі лідерство. Однак, слід зазначити, що в контексті